

בית הספר "נוף הרים" בסאסא בית ספר רב-תרבותי

גבי בק*

לפני יותר מעשור, כאשר התחלתי ללמד בבית הספר היסודי, התמזל מזלי ושובצתי בבית ספר מיוחד במינו. תחילה שבה אותי מבנהו הייחודי של בית הספר; לא היה זה המבנה המוכר של בניין ובו מספר רב של כיתות, אלא מבני אבן נמוכים, חלקם אפילו עתיקים, הפזורים במרחבים גדולים סביב חצר מרכזית. אט אט נשבתי בקסמו של המקום ובקסמם של הלומדים בו, והוא היה לביתי השני.

בית הספר היסודי המשותף "נוף הרים" נמצא בקיבוץ סאסא שבמרומי הגליל העליון ולומדים בו תלמידים ממגוון גדול של מועצות ויישובים. לומדים בו תלמידים יהודיים דתיים וחילוניים ממגוון צורות התיישבות: קיבוץ, מושב חקלאי ומצפה. לומדים בו תלמידים מהכפר הצירקסי ריחנייה ומהכפר הדרוזי חורפיש. תלמידי בית הספר משקפים באופן אמיתי את מרקם התושבים אשר חיים באזורנו זה שנים רבות בשיתוף פעולה כלכלי וחברתי. בית הספר מהווה אבן שואבת גם לתלמידים שמחוץ לאזורי הרישום אשר מקבלים אישור מיוחד ללמוד בו.

רב-תרבותיות בבית הספר

אוכלוסיית התלמידים הלומדת בבית הספר היא רבגונית מהיבטים רבים:

- דת: יהודים, צירקסים ודרוזים.
- תפיסה דתית: מחילוניות עד דתיות לאומית.
- שפת אם: התלמידים הדרוזים מצטרפים במהלך לימודם בבית הספר היסודי, לאחר שלמדו את יסודות הקריאה בערבית והתלמידים הצירקסים מגיעים לאחר חינוך קדם יסודי בצירקסית.
- צורות התיישבות: מושבי עולים חקלאיים אשר הוקמו בשנות החמישים, כפרים מסורתניים הקיימים באזור מאות שנים, קיבוצי השומר הצעיר, מצפים שהוקמו בראשית שנות השמונים ו"איבקור", שכונה עירונית בצפת.

הצורך לתת מענה לכל התלמידים ולמצוא את האיזון הנכון לליבה התרבותית המשותפת, נוסף למורשת המיוחדת לכל קהילות התלמידים, הביא את בית הספר לגבש תכנית לימודים בית-ספרית ייחודית – תכנית חברתית-תרבותית המדגישה את התרבות האוניברסלית הכלל-אנושית, אך בד בבד נותנת מענה לשונות ומסייעת לכל תלמיד(ה) לשמור על זהות אישית ותרבותית מתוך גישה פלורליסטית (כיבוד השונות) כלפי האחר. התכנית באה לידי ביטוי בפעילויות שונות המשולבות בתכנית הלימודים הבית-ספרית:

חינוך משלים. בשעות הבוקר המוקדמות (בסיוע קרן קרב) ניתנים חוגים שונים המאפשרים לתלמידים לבטא את העדפותיהם האישיות. לדוגמה: חוג משק חי ובו התלמידים מתנסים בעבודה חקלאית, חוג בישול ואפייה שבו הם מתנסים בהכנת מאכלים המאפיינים את בתי התלמידים, חוג צילום ובו התלמידים נותנים ביטוי אמנותי לסביבת המגורים שלהם. בתכניות העשרה שונות באמנות כמו

* גבי בק היא בוגרת קורס מנהיגות חינוכית במרכז הארצי למדע, ומורה למדע וטכנולוגיה בבית הספר "נוף הרים" בקיבוץ סאסא.

התכנית "לגעת במוזיקה" לומדים התלמידים מגוון סגנונות מוזיקליים, כגון אופרה וקלאסיקה מזרחית.

פעילות חברתית רב-כיתתית. אחת לשבוע נפגשים התלמידים בפעילות חברתית רב-כיתתית שעיקרה תרומה לקהילת בית הספר. במפגש זה חברי הוועדות השונות מתכננים את העשייה הקהילתית בתחומים שונים, כגון פעילות בכיתות הצעירות ובחדר בעלי חיים (שעליו ארחיב בהמשך) וכותבים את עלון בית הספר שבו הם נותנים במה לסוגיות השונות המעסיקות אותם. פעילות זו מחזקת את הזיקה בין בית הספר לקהילה הקיבוצית שסביב, אשר איננה מובנת מאליה בעבור חלק ממשפחות התלמידים.

בוקר תרבות. כמה פעמים בשנה אנו מקיימים בוקר תרבות העוסק בהיבט הקשור ליסוד מארגן שנתי שבית הספר קובע מהו. כל בוקר תרבות מתבצע על ידי כיתה אחת בהשתתפות כל התלמידים. מפגשים אלה מוקדשים ליוצרים ישראלים מתחומים שונים ומציינים את החגים ואת האירועים המתרחשים בסמוך לו. באירועים בית-ספריים המתקיימים בבית הספר מקפידים על כשרות וכל תלמידי בית הספר ומשפחותיהם מודעים להקפדה זו.

טיולים. גם בטיולים הבית-ספריים בסביבה הקרובה או הרחוקה אנו מקפידים לתת מענה לרב-תרבותיות למשל: בנות צ'רקסיות אינן יכולות לישון מחוץ לבית ולכן בטיולים מלווים אותן בני משפחתם; תכנית הטיולים של בית הספר כוללת טיולי היכרות עם סוגי ההתיישבות השונים המאפיינים את אוכלוסיית בית הספר ועם סוגי התרבות והדתות המאפיינים את הגליל.

רב-תרבותיות בשיעורי מדע וטכנולוגיה

בבואנו לתכנן את תכנית הלימודים במדע וטכנולוגיה הנחו אותנו סוגיות נוספות הקשורות לאופי הרב-תרבותי של בית הספר:

- היכן בנושאי הלימוד יש ביטוי לרב-תרבותיות?
- מהן הדילמות הרב-תרבותיות הבאות לביטוי בתכנית הלימודים?
- מהן התפיסות החלופיות הנובעות מהרב-תרבותיות?
- כיצד מאפשרים המשאבים הבית-ספריים לבטא את הרב-תרבותיות של תלמידינו?
- האם יש צורך בדרכי הוראה ייחודיות לכיתה רב-תרבותית?

להלן דוגמאות אחדות המבטאות התייחסות לשונות שבין הלומדים במספר תחומי תוכן בתכנית הלימודים "לימודי מדע וטכנולוגיה":

מדעי כדור הארץ והיקום

- היווצרותו של היקום ומערכת השמש: בבתים רבים בקרב תלמידינו נהוג להאמין בתפיסה הדתית בכל הנוגע לאופן היווצרותו של כדור הארץ, ובבתים אחרים אין בכלל מקום לתפיסה הדתית. בשיעורי המדע והטכנולוגיה אנו שמים דגש על התפיסה המדעית, אך נותנים במה גם לתפיסות דתיות ומסבירים כיצד ניתן לישב את הסתירות בין התפיסות השונות (לדוגמה: מניין הימים בבריאת העולם אינו שווה ערך ליום בתפיסתו הנוכחית).
- לוח השנה: החיים הבית-ספריים מתנהלים על פי לוח השנה האזרחי – שנת החמה – בעוד החגים היהודיים והמוסלמיים נחגגים על פי שנת הירח. עם זאת, העיבור הקיים בלוח העברי אינו קיים בלוח האיסלמי. אנו עוסקים בשוני ובדמיון בין הלוחות השונים בנוגע לנושא הזמן הקשור ליחסי הגומלין הקיימים בין שמש-ירח-כדור הארץ (ולעתים אף מביאים לידיעתם של התלמידים מדוע "נודדים" חגי המוסלמים במהלך השנה).

מדעי החיים: האדם, בריאותו, התנהגותו ואיכות חייו

באמצעות דיונים והיכרות עם תפריטים שונים אנחנו מנסים לטפח את ההכרה בשונות התרבותית ולומדים לכבד אותה. ניתן לטפח התנהגות מקדמת בריאות באמצעות אימוץ תפריט מגוון ומאוזן. בנושא זה אנו נותנים ביטוי נרחב לתזונה המסורתית הגלילית ומשווים אותה לתפריטים שונים המצויים בבתי התלמידים. אנו דנים בסוגיות שונות של בחירת תפריט ומביאים למודעות התלמידים את ההבדלים בהרגלי האכילה בדתות ובתרבויות השונות, כולל סוגיית הכשרות.

אני מבקשת לחזור ולהדגיש כי אנו מקפידים שבאירועים משותפים המזון שמוגש יהיה מזון כשר, אך עם זאת התפריטים המסורתיים בבתי הדרוזים והצ'רקסים הם תפריטים המערבים בשר וחלב.

מדעי החיים: עולם היצורים החיים

בבית ספרנו קיים זה ארבע שנים "חדר בעלי חיים" המשתלב בתכנית הלימודים במדע וטכנולוגיה. חדר בעלי החיים הוא בשבילנו סביבת למידה. בסביבת הלמידה נמצאים נציגים שונים של חסרי החוליות ובעלי חוליות ואנו משלבים אותם בתהליכי ההוראה-למידה הקשורים בהם. בעלי החיים והצמחים הנמצאים באזור בית הספר מזמנים היכרות עם המשותף לכל היצורים החיים והמבדיל ביניהם, עם התאמות לסביבות חיים שונות ועם קשרי הקיום שבין היצורים חיים לסביבתם. אנו מדגישים את הצורך בקידום בריאות ובשמירה על תזונה נכונה והיגיינה, גם אצל בעלי החיים.

ההיבט הערכי – מתן מקום וכבוד לכל יצור חי באשר הוא – משולב אף הוא כחלק בלתי נפרד מנושא זה. פגיעה מכוונת ביצורים חיים בטבע בשל פחדים מסורתיים ותפיסות חלופיות המאפיינות תרבויות שונות עלולה לגרום להפרת האיזון האקולוגי בסביבה שלנו. אנו מעודדים את שמירת האיזון האקולוגי ועוסקים בהשלכות של מעשי האדם על הסביבה, כגון: פלישת מינים הפוגעת בחיים החקלאיים, הכחדת מינים נוכח שימוש לא מושכל בחומרי הדברה (היעלמותם של הנשרים מהגליל והניסיונות להשיבם) ושמירה על מינים מוגנים הנמצאים בסכנת הכחדה.

בסביבה לימודית זו מתקיימות גם פעילויות חברתיות ופרויקטים המופעלים במסגרת הוועדות השונות. הפעילויות המשותפות מסייעות אף להתגבר על פער הגילים שבין התלמידים. יש מקום לבוגרים להנחות את הצעירים מהם, אך גם לצעירים לשמש דוגמה לבוגרים מהם ולהנחות אותם בטיפול בבעלי חיים. בעלי החיים משפרים את הקשר שבין התלמידים ומזמנים מפגש ומשחק בלתי אמצעיים בין התלמידים לבעלי החיים ובינם לבין עצמם.

טכנולוגיה: עולם מעשה ידי אדם

באמצעות תצפית והתבוננות במעונו של האדם, בחיים החקלאיים המאפיינים את הגליל, אנחנו נעים בין דפי ההיסטוריה וסוקרים את ההתפתחות הטכנולוגית במהלך השנים. ב"חצר בית הספר" נמצאות מערות מהתקופה הרומית-ביזנטית שדרכן ניתן לחוש באופן בלתי אמצעי את ההתפתחות הטכנולוגית ולדון בסוגיות של פיתוח בר-קיימא.

ההתבוננות במערות מזמנת הצצה לעולמות תוכן מגוונים. במערות ניתן ללמוד על סוגי מסלע, תכונותיהם והשימושים השונים בהם (סלע קשה מהווה את תקרת המערה ואילו סלע רך את קירותיו ואת רצפתו). כך למשל, מערת המקווה עשויה מסלע אטום המשמש לאיגום המים.

אנו גם חוקרים את התפתחות התרבות החומרית על פי ממצאים ארכיאולוגיים הנמצאים בסביבתנו הקרובה תוך כדי שימוש במיומנויות חקר כמו תצפית, ומתנסים בכלים המשמשים את התושבים המקומיים לחקלאות בשטחים קטנים (מגל, אבני רחיים, בתי בד ועוד).

משפחותיהם של כמה מתלמידינו, יהודיות ודרוזיות, מגדלות כרמי זיתים ומארחות את התלמידים (ולא רק במסגרת הלימודים אלא גם במסגרות חברתיות) לפחות פעם אחת לצפייה במסיק ובתהליך עיבוד השמן. פעילות זו מזמנת התנסות משותפת החושפת את התלמידים למשותף ולשונה בתפיסה ובשימוש בכלים החקלאיים, ביחס לאדמה ובדרכי השימוש בחקלאות אורגנית.

למידה מתוקשבת

משאב נוסף העומד לרשות התלמידים בתחום המדע והטכנולוגיה הוא חדר המחשבים, שבו מתבצעת למידה מותאמת לתלמידים על פי צרכיהם באמצעות רשת האינטרנט. התקשורת בין התלמידים וביניהם לבין המורה היא תקשורת אינטרנטית ולכל תלמיד(ה) יש כתובת דואר אלקטרוני המשמשת אותו בתהליך ההוראה-למידה. הלמידה היא יחידנית ובקבוצות קטנות, בהתאם לתחומי העניין, ומאפשרת התקדמות בקצב שונה.

הלמידה המתוקשבת יוצרת מוטיבציה חיובית בקרב התלמידים וסוחפת אותם ללמידה גם לאחר שעות הלימודים. היא תורמת להיווצרותם של קשרים חדשים בין תלמידים הגרים ביישובים המרוחקים זה מזה באמצעות עבודה משותפת דרך הרשת. התקשורת המתוקשבת משפרת גם את הקשר שבין מורה לתלמיד(ה) ומאפשרת דו-שיח ומתן פתרון לבעיות שלא במסגרת שעות ההוראה האינטנסיביות בבית הספר. העבודה ברשת האינטרנט מעלה סוגיות חברתיות ודילמות מוסריות שונות הדורשות יצירת חוזה מוסכם בין המשתמשים, דהיינו נטיקה ברשת.

אנו מקווים שבזכות הלמידה בחברה רבת-תרבותית אנו מקרבים לבבות ומעודדים פעילות ועשייה משותפים, היכרות אישית, תרבותית וקהילתית, הכרת מנהגים ותפיסות תרבותיות מגוונות.

הכרת הנרטיב המיוחד כל קהילה נוסף למציאת המכנה המשותף הם הבסיס להדדיות ולחיי שיתוף והרמוניה. מי ייתן ועולם המבוגרים ילמד מתלמידי בית הספר היסודי!